

ДЕСКРИПТОРИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ КУЛЬТУРЫ ДЕМОКРАТИИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ДЕСКРИПТОРИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ КУЛЬТУРЫ ДЕМОКРАТИИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ

Original title: Descriptors of competences for
democratic culture for young learners.
ISBN 978-92-871-9114-4
© Council of Europe, September 2021

Текст підготовлено та використано з
дозволу Ради Європи. Цей документ
опубліковано за згодою Ради Європи, але
під виключну відповідальність
перекладача(ів) / видавця(ів).

Погляди, викладені в цьому документі, є
відповідальністю його авторів
і можуть не співпадати
з офіційною політикою Ради Європи.

Використання уривків тексту
(до 500 слів) дозволено лише
не в комерційних цілях за таких умов:
збереження цілісності тексту, уривок не
використовується поза контекстом, не
спотворює зміст чи іншим чином не
вводить читача в оману щодо характеру,
змісту чи обсягу тексту. Посилання на
оригінальний текст повинно бути подано
у такий спосіб: © Рада Європи, рік
видання.

Усі інші запити, що стосуються
відтворення/перекладу цілого
документа або його частини,
слід надсилати Директорату комунікації
Ради Європи (F-67075 Strasbourg Cedex
або publishing@coe.int). Загальні
запитання щодо оригіналу публікації слід
надсилати до Генерального директорату
II, Департаменту освіти на електронну
адресу education@coe.int
Запити щодо перекладу українською слід
надсилати на sfd@theewc.org.

Обкладинка та макет:
Департамент підготовки документів і
публікацій Ради Європи

Фотографії: Shutterstock

Видавництво Ради Європи
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>
<https://edoc.coe.int>

Дескриптори компетентностей для
культури демократії для дітей до 10 років

© Європейський центр ім. Вергеланда,
листопад 2024, український переклад
<https://theewc.org/>

Переклад здійснено у рамках
Програми підтримки освітніх
реформ в Україні «Демократична школа» за
фінансової підтримки Норвегії
та у співпраці з Всеукраїнським фондом
«Крок за Кроком».

Зміст

ВИСЛОВЛЕННЯ ВДЯЧНОСТІ	5
ВСТУПНЕ СЛОВО	7
ОКРЕМИЙ НАБІР ДЕСКРИПТОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ	9
Набір валідованих (далі по тексту вживається також перевірених) дескрипторів компетентностей для культури демократії для дітей до 10 років	10
Порівняння обох наборів дескрипторів	21
АНАЛІЗ ПЕРЕВІРЕНИХ ДЕСКРИПТОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ	23
Цінності	23
Ставлення	25
Уміння	29
Знання та критичне розуміння	33
ПРАВИЛЬНЕ ТА ХИБНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДЕСКРИПТОРІВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ	37
ДОДАТОК – ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ НАБОРУ ДЕСКРИПТОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ	41

ВИСЛОВЛЕННЯ ВДЯЧНОСТІ

Цей документ підготував для Ради Європи Калін Рус від імені Тімішоарського міжкультурного інституту (Румунія).

Висловлюємо особливу подяку групі європейських експертів – Мартіну Барретту, Крістіані Бока, Йонасу Еріну, Марії Ковач, Крістіні Кумпулайнен, Єлизаветі Міловідов, Ребеці Паррі, Антті Раджала та Фіоні Скотт, які своїми коментарями та пропозиціями долучилися до розробки дескрипторів компетентностей для культури демократії для дітей до 10 років.

Особлива подяка Мартіну Барретту за поради щодо процесу загалом.

Найвагоміший внесок у розробку дескрипторів належить групі з 340 вчителів із дев'яти європейських країн, які працюють з дітьми віком від 3 до 9 років. Серед них хочемо виділити 30 учителів з Румунії, які відіграли особливо важливу роль для початку цієї роботи.

Особлива подяка за допомогу та підтримку Секретаріату Ради Європи, без залучення якого завершення цієї роботи не було б можливим. Зокрема, висловлюємо особисту вдячність Крістоферу Рейнольдсу і Катерині Турі.

ВСТУПНЕ СЛОВО

У документі представлено дескриптори компетентностей для культури демократії (далі – КДК), перевірені та обрані для роботи з дітьми віком до 10 років. Цей набір дескрипторів було створено на основі Рамки компетентностей для культури демократії Ради Європи (далі – Рамка).

Модель компетентностей для культури демократії, що містить цінності, ставлення, навички, знання та критичне розуміння, описана в першому томі Рамки та у відповідному розділі на [вебсайті Рамки компетентностей для культури демократії](#). Для кращого розуміння цього документу варто спершу ознайомитися з моделлю компетентностей для культури демократії і зрозуміти, як ця модель використовується щодо інших компонентів Рамки.

Рамка також містить дескриптори компетентностей для кожного з 20 елементів моделі КДК для учнів будь-якого віку, старших за 10 років. В першому томі РКДК йдеться про роль дескрипторів компетентностей для розвитку КДК в учнів. Дескриптори надають:

- ▶ орієнтири для освітян, які можуть допомогти в розробці, упровадженні та оцінюванні освітніх складових у формальному та неформальному середовищі;
- ▶ орієнтири для оцінювання поведінки дітей за кожною із компетентностей з метою визначення їхніх навчальних потреб і напрямків розвитку.

Отже, дескриптори допомагають упровадити компетентності в дію та надають важливі й корисні інструменти для розробки навчальних програм, викладання, навчання та оцінювання.

Дескриптори компетентностей – це твердження, які використовуються для опису поведінки, що свідчить про досягнення певного рівня оволодіння конкретною компетентністю. Щоб дескриптори можна було використовувати для розробки навчальних програм, для викладання, навчання й оцінювання, їх формують як результати навчання.

Для формулювання дескрипторів Рамки було використано такі критерії:

- ▶ **Формулювання:** дескриптори сформульовані як результати навчання, і починаються з одного дієслова із описом характерної поведінки, пов'язаної з навчальним результатом.
- ▶ **Лаконічність:** дескриптори є короткими, в ідеалі формулювання кожного з них не повинно перевищувати 25 слів.
- ▶ **Позитивність:** кожен дескриптор описує здатність у формі позитивного, а не заперечного твердження (наприклад, може, виражає, підтримує, а не, скажімо, не вміє, не вдалося, має обмежені... тощо).
- ▶ **Чіткість:** кожен дескриптор є зрозумілим, не перевантаженим, не використовує спеціалізовану лексику та термінологію, а також описаний із використанням відносно простих граматичних структур.
- ▶ **Незалежність:** Кожен дескриптор повинен бути незалежним від усіх інших. Іншими словами, жоден із дескрипторів не може мати такого опису, який би повторював формулювання інших дескрипторів у наборі. Тому в описі дескрипторів уникали багаторазового використання тих самих тверджень. У дескрипторах не використовували повторно подібні твердження, що відрізняються тільки простою заміною ключового слова або фрази (наприклад, погане/середнє/добре, мало/трохи/багато/дуже багато, досить широке/дуже широке), щоб уникнути дублювання.
- ▶ **Визначеність:** кожен дескриптор описує конкретну поведінку або досягнення, які можна спостерігати у дитини з певним рівнем компетентності.

Під час пілотування, у якому взяли участь понад 3 000 педагогів-практиків з усієї Європи, на основі вищезгаданих критеріїв було визначено набір з 447 перевірених дескрипторів, серед яких згодом обрали менший набір зі 166 ключових дескрипторів. Педагоги відзначили, що саме ключові дескриптори допомагають чіткіше визначити рівень опанування 20 компетентностей моделі КДК.

Однак з практичних міркувань, пов'язаних із потребою статистичної обробки даних для масштабування дескрипторів, пілотування проводилося виключно з дітьми, старшими ніж 10 років. Хоча з точки зору рівня знань ступінь варіативності між різними віковими групами є очевидним, діти старші 10 років мають чимало спільних рис, які відрізняють їх від молодших школярів та дошкільнят. Це, зокрема, уміння писати й читати, розуміння абстрактних концепцій, рівень свідомості і знань про суспільство та світ загалом.

Окремий набір дескрипторів для дітей до 10 років

Хоча набір з 447 дескрипторів не було апробовано для молодших дітей, це в жодному разі не говорить про те, що компетентності для культури демократії не є актуальними для дітей до 10 років. Навпаки, існує багато наукових і практичних доказів, що діти цього віку можуть набувати і використовувати такі компетентності. Тому виникла необхідність ідентифікувати дескриптори, прийнятні для дітей до 10 років.

За відправну точку в цьому процесі було взято кілька аспектів:

- ▶ при розробці дескрипторів як для дітей шкільного віку, так і для молодших, повинні використовуватися однакові критерії;
- ▶ як і для повного набору дескрипторів, вимагається надійне й актуальне теоретичне обґрунтування, а також послідовна перевірка на практиці;
- ▶ необхідно враховувати специфіку потреб відповідно до віку, зокрема швидкість опанування компетентностей, широку вікову варіативність та різні темпи засвоєння нових навичок.

Тож з огляду на згадані аспекти, практичні причини та необхідність дотримуватися попередньої логічної послідовності процес визначення дескрипторів, актуальних для дітей віком до 10 років, розпочався з початкового переліку 447 валідованих дескрипторів.

Перевага такого підходу полягала в тому, що до уваги бралися лише ті дескриптори, які безпосередньо пов'язані з конкретною компетентністю, оскільки процес попередньої їх верифікації вже відбувся.

Виходячи з цього, було запропоновано та реалізовано процес, що складався з таких етапів:

- ▶ визначення попереднього переліку дескрипторів шляхом відсіювання з повного списку 447 дескрипторів тих, які очевидно не стосуються дітей до 10 років;
- ▶ консультації з освітянами-практиками для збору відгуків щодо актуальності попередньо вибраних дескрипторів КДК для дітей та надання пропозицій щодо розробки відповідних дескрипторів;
- ▶ консультації з європейськими експертами, серед яких були науковці та спеціалісти з різних освітніх програм, які використовують елементи КДК у роботі з дітьми;
- ▶ ідентифікація переліку дескрипторів для дітей до 10 років, які відібрали для апробації;
- ▶ апробація дескрипторів з залученням учителів з різних країн;
- ▶ обробка даних пілотування та визначення остаточного переліку дескрипторів для дітей молодшого віку.

Детальна покрокова інформація щодо всього процесу подана в додатку до цього документа.

У результаті згаданих вище кроків було затверджено перелік 166 дескрипторів, що охоплюють усі 20 компетентностей моделі КДК. Якщо порівняти ці дескриптори з набором для учнів віком від 10 років, то побачимо як схожості, так і відмінності.

**ВАЛІДОВАНІ ДЕСКРИПТОРИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ДЛЯ КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ДО 10 РОКІВ**

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
Цінності						
№.	Повага до людської гідності та прав людини					
1	Висловлює думку, що права людини потрібно завжди захищати і поважати.					
2	Висловлює думку, що права дітей потрібно поважати і захищати.					
3	Відстоює думку, що до кожної людини слід ставитися гуманно та з повагою до її гідності.					
4	Висловлює думку про те, що всі державні установи мають поважати, захищати та сприяти реалізації прав людини.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
5	Висловлює думку про те, що обвинувачені у вчиненні правопорушення мають право на захист.					
6	Відстоює думку, що з людьми, які є винними у вчиненні правопорушень, слід поводитися з повагою до їхньої гідності як з будь-якими іншими людьми.					
	Визнання цінності культурного різноманіття					
7	Висловлює думку про те, що люди повинні цінувати і поважати усі мови, якими розмовляють інші.					
8	Висловлює думку, що люди повинні цінувати і поважати різні події та свята, які відзначають інші.					
9	Висловлює думку, що культурне різноманіття потрібно сприймати позитивно та цінувати.					
10	Висловлює думку про те, що слід сприяти комунікації та діалогу між людьми різного культурного походження.					
	Визнання цінності демократії, справедливості, рівності та верховенства права					
11	Висловлює думку, що кандидати повинні здобувати виборні посади шляхом демократичних, вільних і справедливих виборів.					
12	Висловлює думку, що люди, які обіймають виборні посади, мають звітувати перед тими, кого вони представляють.					
13	Висловлює думку, що до всіх людей треба ставитися однаково та неупереджено, відповідно до правил і законів.					
14	Висловлює думку, що чесних і справедливих законів завжди потрібно дотримуватись					
15	Висловлює думку, що нечесні та несправедливі закони слід оскаржувати.					
16	Висловлює думку, що державні рішення завжди треба ухвалювати і виконувати відповідно до правил та законів.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
17	Висловлює думку, що інформація про рішення та роботу органів державної влади повинна бути доступною для усіх.					
18	Стверджує, що школа має вчити учнів демократії та як діяти громадянам в умовах демократії.					
19	Висловлює думку про необхідність ефективних заходів щодо запобігання усім формам корупції та боротьби з нею.					
20	Стверджує, що мають існувати ефективні засоби правового захисту проти дій органів державної влади, які порушують права громадян.					
Ставлення						
	Відкритість до інших культур, переконань та відмінних світоглядів і практик					
21	Виявляє інтерес до вивчення переконань, цінностей, традицій та світогляду інших людей.					
22	Виявляє цікавість щодо інших переконань та культурної приналежності.					
23	Виявляє інтерес до зустрічей із людьми з іншими цінностями, звичаями та поведінкою.					
24	Виявляє готовність взаємодіяти з людьми, які сприймаються як інші.					
25	Виявляє інтерес до подорожей в інші країни					
Повага						
26	Дає можливість іншим висловлювати свою думку.					
27	Виявляє шанобливе ставлення до інших людей, що відрізняються від нього/неї.					
28	Виявляє повагу до релігійних відмінностей.					
29	Виявляє повагу до ґендерних відмінностей.					
30	Виявляє повагу до людей, які мають відмінний від його/її власного соціально-економічний статус.					
Громадянська свідомість						
31	Приймає зобов'язання, які випливають із приналежності до громади.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
32	Долучається до діяльності, спрямованої на захист довкілля.					
33	Висловлює бажання допомагати людям у громаді на волонтерських засадах.					
34	Бере участь у процесі ухвалення рішень стосовно питань, інтересів та спільного блага для громади.					
35	Бере на себе зобов'язання не залишатися осторонь, коли порушують права та гідність інших людей.					
36	Обговорює, що можна зробити, щоб змінити громаду на краще.					
	Відповідальність					
37	Просить вибачення, якщо образив/ла чиїсь почуття.					
38	Виконує необхідну роботу вчасно.					
39	Визнає відповідальність за свою поведінку.					
40	Працюючи в групі, виконує свою частину роботи якнайкраще.					
41	Демонструє пунктуальність.					
42	Виконує особисті зобов'язання перед іншими вчасно.					
43	Виконує свої повсякденні обов'язки якнайкраще.					
44	Демонструє, що бере відповідальність за власні помилки.					
	Упевненість у собі					
45	Висловлює переконання, що може виконати заплановану діяльність.					
46	Висловлює переконання у своїй здатності зрозуміти проблеми.					
47	Демонструє впевненість у тому, що може розв'язати більшість проблем, якщо докладе до цього необхідних зусиль.					
48	Висловлює впевненість у здатності долати нові виклики.					
49	Демонструє впевненість під час ухвалення рішень.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
50	Зберігає спокій, коли стикається з труднощами.					
51	Висловлює переконання, що легко впорається з мінливою ситуацією.					
52	Упевнений/-а, що коли він/вона хоче змінитися, то досягне цього.					
53	Висловлює переконання у своїй здатності дібрати належні методи для виконання завдань.					
54	Залишається впевненим/-ою у власних здібностях навіть тоді, коли інші сумніваються в них.					
	Прийняття невизначеності та неоднозначності					
55	Помічає неоднозначні ситуації.					
56	Почуває себе комфортно, стикаючись із тим, що йому/їй невідоме.					
57	Конструктивно працює у непередбачуваних обставинах.					
58	Почувається комфортно в нових ситуаціях.					
59	Бере на себе завдання, що передбачають дії в незнайомих та незвичних обставинах.					
60	Конструктивно та позитивно долає невизначеність.					
61	Легко знаходить спільну мову з іншими людьми, які мають різні погляди.					
62	Почуває себе комфортно з різними людьми.					
Уміння						
	Уміння самостійно вчитися					
63	Виконує навчальні завдання самостійно.					
64	Визначає, що вже знає і чого ще не знає.					
65	Шукає роз'яснення нової інформації, отриманої від інших людей, якщо це потрібно.					
66	Може оцінити якість виконання власної роботи.					
67	Може інтегрувати знання з різних дисциплін і царин знань.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
68	Може опанувати нові теми за мінімального стороннього супроводу.					
69	Може ефективно збирати інформацію, використовуючи різноманітні методи та ресурси.					
70	Може самостійно обирати навчальні матеріали, ресурси та види діяльності, необхідні для навчання.					
71	Ефективно використовує необхідні інструменти та інформаційні технології задля пошуку нової інформації.					
72	Ефективно розпоряджається своїм часом для досягнення власних навчальних цілей.					
	Аналітичне та критичне мислення					
73	Може відрізнати факти від суджень.					
74	Може визначити схожість та розбіжності між новою та вже відомою інформацією.					
75	Може роздумувати над минулим досвідом.					
76	Може дійти висновків, спираючись на аналіз аргументів.					
77	Може встановлювати зв'язок між аргументом та інформацією.					
78	Може оцінювати на основі аргументів та досвіду.					
79	Може аналізувати альтернативні погляди.					
80	Використовує докази для підтвердження власної думки.					
81	Може аналізувати матеріали логічно та системно.					
82	Може вирішувати проблеми, використовуючи логіку.					
83	Може порівнювати і протиставляти ідеї та матеріали.					
84	Може сформулювати логічний аргумент «за» або «проти» певного твердження.					
85	Передбачає можливі результати й наслідки дій.					
86	Розпізнає упереджені погляди та припущення, на яких ґрунтуються матеріали					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
	Уміння слухати та спостерігати					
87	Уважно прислухається до різних думок.					
88	Приділяє увагу не тільки тому, що було сказано, але і як це було сказано.					
89	Показує мовою тіла, що він/вона слухає.					
90	Може уважно слухати, щоб розшифрувати наміри іншої людини та значення, яке вона надає комунікації.					
91	Запам'ятовує деталі поведінки інших людей.					
92	Спостерігає за мовою тіла інших людей, щоб краще зрозуміти, що вони намагаються сказати.					
	Емпатія					
93	Може описати емоції, почуття та потреби інших людей.					
94	Демонструє здатність зрозуміти, що думають інші люди в конкретній ситуації.					
95	Звертає увагу на почуття інших людей під час ухвалення рішень.					
96	Може зрозуміти, коли людина поруч потребує допомоги.					
97	Може визначити, коли когось необхідно заспокоїти та емоційно підтримати, навіть якщо людина відкрито цього не показує.					
98	Висловлює співчуття іншим людям, коли у них виникають проблеми, вони постраждали, засмучені або з ними поводяться несправедливо.					
99	Засмучується, коли бачить, що до когось погано ставляться.					
100	Висловлює співчуття тим людям, яким щастить менше, ніж йому/їй.					
101	Здатен/-на поставити себе на місце тих, що відчувають незручності.					
102	Реагує, коли бачить, що когось виключають з групи або використовують у своїх інтересах.					
	Гнучкість та вміння адаптуватися					
103	Пристаює до нових людей, місць або ситуацій.					
104	Корегує спосіб роботи, якщо це необхідно.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
105	Змінює свою думку, якщо йому/їй подали раціональне обґрунтування для цього.					
106	Може при потребі змінити власну стратегію навчання.					
107	Може змінювати свої рішення, якщо їх наслідки вимагають цього.					
108	Демонструє гнучкість при зіткненні з перешкодами.					
109	Пристосовує, якщо необхідно, стиль взаємодії для більш ефективного спілкування з іншими людьми.					
110	Регулює плани відповідно до нових обставин.					
	Мовні, комунікативні вміння та багатомовність					
111	Може коригувати власну мовну та комунікативну поведінку, щоб відповідати стилю комунікації, притаманному його/її співрозмовнику.					
112	Ставить запитання, щоб долучитися до розмови.					
113	Використовує мову тіла, щоби посилити те, що хоче сказати.					
114	Перефразовує те, що сказала інша людина, щоб переконатися в тому, що він/вона їх зрозумів/-ла.					
115	Досягає ефективного спілкування з іншими, чітко висловлюючись.					
116	Ставить такі запитання, що вказують на розуміння позицій інших людей.					
117	Здатен/-на розпізнати різні способи спілкування, що використовуються принаймні в одній з інших соціальних груп чи культур.					
118	Упевнюється, що люди точно зрозуміли його/її думку.					
119	Здатен/-на реагувати на непорозуміння у спілкуванні: перефразовувати твердження, вносити корективи, спрощувати зміст власних тверджень, які були незрозумілими.					
120	Здатен/-на ставити уточнюючі запитання в доречній манері, реагуючи на відмінності між вербальними й невербальними повідомленнями іншої людини.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
	Уміння співпрацювати					
121	Працюючи в групі з іншими, діє за спільним планом або відповідно до ухвалених командою рішень.					
122	Може допомогти новій людині стати частиною групи.					
123	Здатен/-на ефективно та з повагою працювати з іншими людьми.					
124	Вибудовує доброзичливі стосунки з іншими людьми в групі.					
125	Активно ділиться корисною інформацією/знаннями з іншими.					
126	Може допомогти іншим у їхній роботі, якщо це потрібно.					
127	Ділиться власними ідеями та ресурсами з іншими.					
128	Працюючи в групі, виконує свою частину групової роботи.					
129	Працює над досягненням консенсусу, щоб реалізувати цілі групи.					
130	Працюючи як член групи, заохочує інших висловлювати свої погляди та думки.					
131	Приймає різноманітні ролі, працюючи у групах.					
132	Працюючи як член групи, підтримує інших людей, незважаючи на розбіжності у поглядах					
133	Здатен/-на мотивувати інших членів групи співпрацювати та допомагати одне одному, щоб досягти цілей групи.					
134	Працюючи у групі, закликає дослухатися до всіх членів групи та використовувати їхні навички, ідеї та думки.					
	Уміння вирішувати конфлікти					
135	Може заохочувати активно слухати та відкрито дискутувати, визнаючи це за засоби вирішення конфлікту					
136	Може ідентифікувати способи вирішення конфліктів.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
137	Знаходить такі вирішення конфліктів, які є взаємовигідними.					
138	Може вислухати сторони конфлікту, щоб визначити спільні інтереси.					
139	Може допомогти іншим у вирішенні конфліктів, розширюючи уявлення про можливі варіанти вирішення.					
140	Здатен/-на спрямовувати сторони конфлікту до досягнення оптимальних та взаємоприйнятних рішень щодо їхнього конфлікту.					
Знання та критичне розуміння						
	Знання самого себе та критична самооцінка					
141	Може описати власні цінності та переконання.					
142	Може описати, як на його/її судження впливає родина.					
143	Може пояснити, як його/її особисті характеристики впливають на поведінку в різноманітних ситуаціях.					
144	Усвідомлює, що може мати упередження.					
145	Може описати свою мотивацію.					
146	Може описати, як його/її думки та емоції впливають на поведінку в різних ситуаціях.					
Знання та критичне розуміння мови й особливостей спілкування						
147	Може пояснити, як тон голосу, візуальний контакт та мова тіла допомагають під час спілкування.					
148	Може пояснити, чому різні стилі спілкування можуть призвести до непорозумінь.					
149	Може описати способи спілкування, які зазвичай використовуються принаймні ще однією (окрім власної) соціальною групою чи культурою.					
150	Може навести приклади ситуацій, коли люди чують однакове висловлювання, але розуміють його по-різному.					
151	Може описати деякі наслідки від використання різних стилів мовлення в різних ситуаціях.					

		Вік дітей				
	Дескриптор	-6	6-7	7-8	8-9	9-10
	Знання та критичне розуміння світу					
152	Може пояснити, навіщо потрібні правила.					
153	Може пояснити, чому кожна людина несе відповідальність за дотримання прав людини.					
154	Може пояснити, що права належать усім і всюди.					
155	Може пояснити концепцію прав людини.					
156	Може пояснити небезпеку, що виникає внаслідок узагальнення, коли на підставі індивідуальної поведінки окремої особи роблять висновок про всю культуру.					
157	Може пояснити, чому деякі члени групи чи громади діють інакше, ніж інші.					
158	Може пояснити, як представники різних груп або спільнот можуть по-різному діяти у подібних ситуаціях.					
159	Може описати основні практики, які існують в інших культурах (наприклад, харчові звички, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо).					
160	Може пояснити, як дискримінація шкодить людям.					
161	Може пояснити, чому люди можуть належати до різних релігій або не мати жодної релігійної приналежності.					
162	Може описати ключові особливості вірувань, практик та досвіду людей, які сповідують ту чи іншу релігію.					
163	Може розмірковувати про те, як реклама впливає на судження та поведінку людей.					
164	Може пояснити, чому важливо уникати розголошення особистої інформації.					
165	Може пояснити, чому певна поведінка та спосіб життя є запорукою сталого майбутнього.					
166	Може пояснити необхідність захисту природи та довкілля.					

Порівняння обох наборів дескрипторів

снує декілька важливих спільних характеристик між наборами дескрипторів для дітей віком до 10 років і старших, ніж 10 років.

Обидва відповідають початково встановленим критеріям і з'явилися в процесі тестування та верифікації за участю фахівців-освітян із різних країн Європи. Більше того, значна частина дескрипторів повторюються в обох наборах, часом вони подаються в ідентичній формі або з незначними змінами, щоб краще відповідати контексту дітей. Усі 20 компетентностей моделі КДК описані через дескриптори, однак кожна компетентність може мати різну кількість дескрипторів. Наприклад, для дітей до 10 років їхня кількість коливається від 4 для компетентності "Розуміння цінності різноманіття" до 15 – для компетентності "Знання та критичне розуміння світу".

Існують також деякі відмінності між обома наборами дескрипторів, на яких варто наголосити та пояснити. Найважливіша відмінність полягає в тому, що дані, отримані в результаті пілотування, були використані в дескрипторах для учнів віком від 10 років і старших не лише для перевірки їхньої валідності для певної компетентності, але й для створення шкали з трьох рівнів опанування компетентності: базового, середнього і високого. Деякі дескриптори розташувалися між базовим і середнім або між середнім та високим рівнями. При розробці дескрипторів для дітей віком до 10 років експерти-консультанти погодилися, що краще уникати класифікації дескрипторів за рівнями опанування. Таке рішення мотивовано насамперед тим, що швидкість процесу набуття компетентностей дітьми в цьому віці дуже індивідуальна, а темп розвитку високий. Тому можливість зафіксувати показник у певний момент і вказати рівень опанування не дає суттєвих переваг, а сама така спроба може спричинити значні ризики й зашкодити процесу навчання.

Натомість дескриптори для молодших школярів було перевірено на актуальність деяких з них для різних вікових категорій. З цією метою було запропоновано п'ять вікових категорій: (1) до 6 років, (2) 6-7 років, (3) 7-8 років, (4) 8-9 років і (5) 9-10 років. Таким чином вдалося з'ясувати, що в той час як багато дескрипторів підходять для всіх вікових груп, деякі варто використовувати лише для дітей старшого віку.

Загалом кількість валідованих дескрипторів для учнів віком до 10 років менша, ніж для учнів віком від 10 років і старших: 166 порівняно з 447. Це логічно, якщо взяти до уваги, що другий набір дескрипторів базується на першому з додаванням лише декількох нових позицій. Крім того, для деяких компетентностей дітей молодшого віку виявилось відносно мало валідованих дескрипторів. Це, зокрема, стосується навичок вирішення конфліктів, аналітичного та критичного мислення, загальних знань і критичного розуміння. Для наймолодших дітей також бракує валідованих дескрипторів, які описували б толерантність у прийнятті невизначеності та неоднозначності.

Формулювання деяких дескрипторів було спрощено. Більшість внесених змін стосувалася цінностей, знань та критичного розуміння. Зокрема, «аргументує» було замінено на «висловлює думку», «права людини» в деяких випадках на «права людей», а «злочин» – на «правопорушення». Культурне різноманіття дітям пояснюється через приклади існування різних мов, пам'ятних дат та свят, у той час як вибори спрощено називаються «призначенням представників». У кластері знань і критичного розуміння світу слово «закони» замінюється на «правила», а пропаганда розглядається на прикладі реклами. Також у кластері, що стосується пізнання і критичного розуміння себе, вплив культурної приналежності замінюється на вплив сім'ї. Знання і критичне розуміння світу містить лише аспекти, пов'язані з правами людини, культурою, релігіями, ЗМІ, навколишнім середовищем і сталим розвитком.

Аналіз перевірених дескрипторів для дітей до 10 років

Опис значення кожної з 20 компетентностей для культури демократії наведено в томі I Рамки КДК, а також у скороченій версії Рамки компетентностей для культури демократії. Дескриптори компетентностей, затверджені для використання в роботі з дітьми до 10 років, можна розглядати як доповнення до цих пояснень, що поглиблює їх розуміння і в такий спосіб полегшує розробку, впровадження та оцінювання ефективної навчальної діяльності, адаптованої до потреб цієї вікової групи. Учителі та інші педагоги-практики, зокрема тренери й розробники навчальних програм, можуть скористатися наведеними нижче коментарями, щоб вирішити, як краще поєднувати та використовувати дескриптори.

У цих коментарях проаналізовано зміст дескрипторів кожної компетентності Рамки КДК. Також наведено зауваження, що спираються на відгуки учителів та експертів, які брали участь у розробці й пілотуванні дескрипторів. Загалом педагоги можуть на свій розсуд адаптовувати зміст дескрипторів до конкретних ситуацій чи потреб дітей.

Цінності

Повага до людської гідності та прав людини

Висловлює думку, що права людини потрібно завжди захищати і поважати.

Висловлює думку, що права дітей потрібно поважати і захищати.

Відстоює думку, що до кожної людини слід ставитися гуманно та з повагою до її гідності.

Висловлює думку про те, що всі державні установи мають поважати, захищати та сприяти реалізації прав людини.

Висловлює думку про те, що обвинувачені у вчиненні правопорушення мають право на захист.

Відстоює думку, що з людьми, які винні у вчиненні правопорушень, слід поводитися з повагою до їхньої гідності як з будь-якими іншими людьми.

Ці дескриптори описують дві важливі характеристики прав людини: універсальність і невід'ємність, які стосуються прав дітей і дорослих. Вони підкреслюють, що всі люди є носіями прав незалежно від обставин, і що людську гідність слід поважати навіть коли людину звинувачують у вчиненні правопорушення.

Формулювання адаптовані до цільової вікової групи: використовуємо поняття «неправомірні дії» замість «кримінальне правопорушення», «гуманне поводження» замість «катування» та «нелюдське поводження або таке, що принижує гідність». Поняття «державна установа» також можна адаптувати до розуміння дітей відповідної вікової категорії: це може бути дитячий садок чи школа або ж установи, які вони можуть знати, наприклад, поліція або міська чи селищна рада.

Існують різні види навчальних стратегій, що спонукатимуть прояви описаної вище поведінки. Наприклад, обговорення складних ситуацій, у яких опинилися діти, або обговорення історій чи відео, з прикладами належних та неналежних дій. За допомогою відкритих запитань можна заохочувати дітей висловлювати свої погляди та аргументувати відповіді. Адже не варто очікувати спонтанного прояву якоїсь поведінки чи реакції дітей щодо зазначених тем.

Визнання цінності культурного різноманіття

Висловлює думку про те, що люди повинні цінувати і поважати усі мови, якими розмовляють інші.

Висловлює думку про те, що люди повинні цінувати і поважати різні свята, які відзначають інші.

Висловлює думку, що культурне різноманіття потрібно сприймати позитивно та цінувати.

Висловлює думку, що слід сприяти комунікації та діалогу між людьми різного культурного походження.

Зважаючи на цільову вікову групу, тут йдеться про важливість поваги до культурного різноманіття в цілому, а також до конкретних культурних відмінностей, як-от різних мов, свят, урочистостей. Тут існує ризик, що діти просто дізнаватимуться про існування різних мов, і що різні люди можуть мати різні свята, а не визнаватимуть цінність культурного різноманіття. Останній дескриптор стосується розуміння важливості міжкультурного діалогу. Його можна адаптувати відповідно до можливостей цільової вікової групи.

Згадані дескриптори можуть бути корисними як у культурно різноманітних класах і групах, де діти можуть безпосередньо відчувати міжкультурний контакт, так і у культурно однорідних класах і групах, де різноманіття можна вивчати через навчальні заходи або організовувати онлайн-взаємодію із дітьми з інших шкіл, щоб створити досвід культурного різноманіття.

Визнання цінності демократії, справедливості, рівності та верховенства права

Висловлює думку, що кандидати повинні здобувати виборні посади шляхом демократичних, вільних і справедливих виборів

Висловлює думку, що люди, які обіймають виборні посади, мають звітувати перед тими, кого вони представляють.

Висловлює думку, що до всіх людей треба ставитися однаково та неупереджено, відповідно до правил і законів.

Висловлює думку, що чесних і справедливих законів завжди потрібно дотримуватись

Висловлює думку, що нечесні та несправедливі закони потрібно оскаржувати.

Висловлює думку, що державні рішення завжди треба ухвалювати і виконувати відповідно до правил і законів.

Висловлює думку, що інформація про рішення та роботу органів державної влади повинна бути доступною для всіх.

Стверджує, що школа має вчити учнів демократії та як діяти громадянам в умовах демократії.

Висловлює думку про необхідність ефективних заходів щодо запобігання усім формам корупції та боротьби з нею.

Стверджує, що мають існувати ефективні засоби правового захисту проти дій органів державної влади, які порушують права громадян.

У цьому віці діти отримують перший досвід демократичних процесів, ухвалюючи спільні рішення та обираючи своїх представників, що відображено в перших двох дескрипторах. Один з дескрипторів стосується визнання цінності рівності, натомість інші описують різні аспекти цінності верховенства права. Згадка про «правила і закони» пояснює дітям зв'язок описаного ставлення з їхнім попереднім досвідом – дитина ще не зрозуміє поняття «закон», але вона вже знайома з поняттям правил і важливості їх дотримання за умови, що ці правила є чесними і справедливими. Визнається також відповідальність державних установ за забезпечення прозорості та відповідальності, а школи – за навчання демократії.

Тут є два аспекти, які можуть видатися недоречними й неактуальними для цієї вікової групи, але насправді вони важливі. Перший стосується корупції. Якщо діти ще не знають цього поняття, вони можуть зрозуміти, що таке корупція через конкретні приклади. Крім того, розгляд конкретних ситуацій допоможе зрозуміти другий, складніший аспект, описаний дескрипторами – необхідність захисту громадян від потенційних зловживань з боку влади.

Ставлення

Відкритість до інших культур, переконань та відмінних світоглядів і практик

Виявляє інтерес до вивчення переконань, цінностей, традицій та світогляду інших людей.

Виявляє цікавість щодо інших переконань та культурної приналежності.

Виявляє інтерес до зустрічей із людьми з іншими цінностями, звичаями та поведінкою.

Висловлює бажання взаємодіяти з людьми, які сприймаються як інші.

Виявляє інтерес до подорожей в інші країни.

Можна вважати, що два перші дескриптори доповнюють дескриптори з кластера про цінності культурного різноманіття та деякі дескриптори з кластера про знання і критичне розуміння світу, які стосуються розуміння культури загалом та окремих культурних груп і практик зокрема. Ідеться про зацікавленість іншими переконаннями та практиками, у тому числі релігійними. Так, під час ознайомлення дітей з поведінкою представників інших культурних груп у певних ситуаціях вони виявляють бажання дізнатися більше. Останні три дескриптори описують інтерес до міжкультурних контактів різних видів: безпосередніх – у формі зустрічей з дітьми чи дорослими, що мають іншу культурну приналежність, та опосередкованих – через відеоматеріали, книги чи ознайомлення з вигаданими сценаріями.

Повага

Дає можливість іншим висловлювати свою думку.

Виявляє шанобливе ставлення до інших людей, що відрізняються від нього/неї.

Виявляє повагу до релігійних відмінностей.

Виявляє повагу до ґендерних відмінностей.

Виявляє повагу до людей, які мають відмінний соціально-економічний статус від його/її власного.

Дескриптори цієї компетентності стосуються вираження позитивного ставлення до людей, які сприймаються як інакші загалом, включно з відмінностями, пов'язаними з релігійною приналежністю, статтю та соціально-економічним статусом. Визначення терміну «повага» в РКДК відрізняється від звичайного прийняття відмінностей чи ставлення до інакшості з позиції зверхності або просто бачення інакшого як обтяжливого. Подібно до випадку з перевіреними дескрипторами для старших учнів, деякі дескриптори перегукуються з тими, що стосуються поваги до людської гідності та прав людини.

Тоді як, для учнів старших класів дескриптори поваги наголошують, що інші погляди, переконання, практики і способи життя заслуговують на повагу, лише якщо не відбувається порушення прав людини. У нашому випадку, враховуючи вікову специфіку, така конкретизація відсутня, а дескриптори мають загальний характер. Перший дескриптор у цьому переліку також є загальним і стосується ставлення до інших людей загалом, незалежно від будь-яких можливих відмінностей.

Громадянська свідомість

Приймає зобов'язання, які випливають із приналежності до громади.

Долучається до діяльності, спрямованої на захист довкілля.

Висловлює бажання допомагати людям у громаді на волонтерських засадах.

Бере участь у процесі ухвалення рішень стосовно питань, інтересів та спільного блага для громади.

Бере на себе зобов'язання не залишатися осторонь, коли порушують права та гідність інших людей.

Обговорює, що можна зробити, щоби змінити громаду на краще.

Перший дескриптор цієї компетентності має загальний характер, тоді як інші стосуються різних аспектів взаємин особи з громадою/спільнотою. Терміни «громада» і «спільнота», що використовуються тут взаємозамінно, можуть мати різні інтерпретації: місцева громада, певна група чи групи, до яких належать діти, або шкільна спільнота. Деякі з цих дескрипторів виражають прийняття, готовність, відданість, тоді як інші посилаються на конкретні дії. Такі дії, звісно, можуть відбуватися лише за наявності відповідних можливостей. Досвід, отриманий під час пілотування цих дескрипторів, доводить, що діти молодшого віку можуть долучатися до конкретних дій для покращення стану довкілля, добровільно зголошуватися на допомогу тим, хто її потребує, займати активну позицію в разі несправедливого поводження з певними категоріями людей чи брати участь в обговоренні можливих шляхів покращення життя в громаді.

Відповідальність

Просить вибачення, якщо образив/ла чийсь почуття.

Виконує необхідну роботу вчасно.

Визнає відповідальність за свою поведінку.

Працюючи в групі, виконує свою частину роботи якнайкраще.

Демонструє пунктуальність.

Виконує особисті зобов'язання перед іншими вчасно.

Виконує свої повсякденні обов'язки якнайкраще.

Демонструє, що бере відповідальність за власні помилки.

Описана в цих дескрипторах поведінка може загалом спостерігатися незалежно від навчальної ситуації, як у процесі викладання та навчання, так і поза ним під час щоденної взаємодії з однолітками та дорослими. Це свідчить про те, що, з одного боку, учителі можуть і повинні також розглянути можливість систематичного спостереження за поведінкою дітей поза межами конкретної навчальної діяльності. З іншого боку, для формування свідомого ставлення дітей і стимулювання розвитку їхньої відповідальності необхідно створювати ситуації, що надають можливості для спільної рефлексії й аналізу та розгляду прикладів, подібних до згаданих у дескрипторах.

Упевненість у собі

Висловлює переконання, що може виконати заплановану діяльність.

Висловлює переконання у своїй здатності зрозуміти проблеми.

Демонструє впевненість у тому, що може вирішити більшість проблем, якщо докладе до цього необхідних зусиль.

Висловлює впевненість у здатності долати нові виклики.

Демонструє впевненість під час ухвалення рішень.
Зберігає спокій, коли стикається з труднощами.
Висловлює переконання, що легко впорається з мінливою ситуацією.
Упевнений/-а, що коли він/вона хоче змінитися, то досягне цього.
Висловлює переконання у своїй здатності дібрати належні методи для виконання завдань.
Залишається впевненим/-ою у власних здібностях навіть тоді, коли інші сумніваються в них.

Деякі з цих дескрипторів стосуються ставлення до різних видів завдань, які можуть бути частиною навчального процесу або мати більш загальний характер. Навчальні завдання розробляються так, щоб створювати стимули і виклики, які дозволяють учням використовувати впевненість у собі й розвивати її. Такі завдання повинні містити елементи новизни та спонукати розвиток, але водночас бути досяжними, не знижувати впевненості у собі й не викликати зневіри в здатність досягти успіху. Важливо, що окрім трьох перших дескрипторів, інші є актуальнішими для дітей віком від 7 років і старших.

Прийняття невизначеності та неоднозначності

Помічає неоднозначні ситуації.
Почуває себе комфортно, стикаючись із тим, що йому/їй невідоме.
Конструктивно працює у непередбачуваних обставинах
Почувається комфортно в нових ситуаціях.
Бере на себе завдання, що передбачають дії в незнайомих та незвичних обставинах.
Конструктивно та позитивно долає невизначеність.
Легко знаходить спільну мову з іншими людьми, які мають різні погляди.
Почуває себе комфортно з різними людьми

Дескриптори для опису прийняття невизначеності та неоднозначності, також можуть бути актуальними як для навчальних завдань, так і для інших типів ситуацій у школі чи поза нею.

Педагоги можуть спостерігати таку поведінку в різних ситуаціях, а також розробляти навчальні активності, які включали б елементи невизначеності, новизни, непередбачуваності чи двозначності, а також взаємодії в неоднорідних групах для стимулювання в учнів умінь приймати невизначеність і неоднозначність. У такий спосіб дескриптори можуть використовуватися для спостереження за реакціями на зміст незнайомого завдання, а також за взаємодією з іншими членами групи відповідно до завдання.

Уміння

Уміння самостійно вчитися

Виконує навчальні завдання самостійно.

Визначає, що вже знає і чого ще не знає.

Шукає роз'яснення нової інформації, отриманої від інших людей, якщо це потрібно.

Може оцінити якість виконання власної роботи.

Може інтегрувати знання з різних дисциплін і царин знань.

Може опанувати нові теми за мінімального стороннього супроводу.

Може ефективно збирати інформацію, використовуючи різноманітні методи та ресурси.

Може самостійно обирати навчальні матеріали, ресурси та види діяльності, необхідні для навчання.

Ефективно використовує необхідні інструменти та інформаційні технології для пошуку нової інформації.

Ефективно розпоряджається своїм часом для досягнення власних навчальних цілей.

Ці дескриптори стосуються типів поведінки під час виконання навчальних завдань. Вони описують уміння навчатися самостійно або з мінімальним контролем, взаємодію з різними джерелами інформації, здатність розпоряджатися часом під час навчання і здатність оцінювати навчальні результати. Для того, щоб побачити таку поведінку та стимулювати розвиток цих навичок, необхідно розробляти і пропонувати дітям завдання, які вимагають активного і, певною мірою, самостійного навчання.

Аналітичне та критичне мислення

Може відрізнити факти від суджень.

Може визначити схожість та розбіжності між новою та вже відомою інформацією.

Може роздумувати над минулим досвідом.

Може дійти висновків, спираючись на аналіз аргументів.

Може встановлювати зв'язок між аргументом та інформацією.

Може оцінювати на основі аргументів та досвіду.

Може аналізувати альтернативні погляди.

Використовує докази для підтвердження власної думки.

Може аналізувати матеріали логічно та систематично.

Може вирішувати проблеми, використовуючи логіку.

Може порівнювати і протиставляти ідеї та матеріали.

Може сформулювати логічний, аргумент «за» або «проти» певного твердження.

Передбачає можливі результати й наслідки дій.

Розпізнає упереджені погляди та припущення, на яких ґрунтуються матеріали.

Дескриптори для навичок аналітичного та критичного мислення підібрані (з деякими спрощеннями) із набору дескрипторів базового рівня і між базовим та середнім рівнями для учнів старшого віку. Для того, щоб їх застосовувати для дітей віком до 10 років, завдання повинні формулюватися так, щоб це було зрозуміло й актуально для цієї вікової групи. Діти не одразу зможуть демонструвати бажану поведінку. Проте цього можна досягти, надавши школярам (віком від 7 років і старшим) інформацію з конкретними й адаптованими вказівками у формі відкритих запитань. Така поведінка може проявлятися під час дискусій на основі історій, відеоматеріалів, ігор тощо або під час обговорення цікавих для дітей конкретних тем.

Уміння слухати та спостерігати

Уважно прислухається до різних думок.

Приділяє увагу не тільки тому, що було сказано, але і як це було сказано.

Показує мовою тіла, що він/вона слухає.

Може уважно слухати, щоб розшифрувати наміри іншої людини та значення, яке вона вкладає у комунікацію.

Запам'ятовує деталі поведінки інших людей.

Спостерігає за мовою тіла інших людей, щоб краще зрозуміти, що вони намагаються сказати.

Поведінка, що відповідає дескрипторам уміння слухати і спостерігати, стосується як змісту спілкування, так і мови тіла. Дескриптори враховують не лише те, що говориться, але й те, що мається на увазі. В разі невідповідності між намірами і вербальними повідомленнями чи повідомленнями за допомогою мови тіла для уточнення можуть знадобитися відкриті запитання. Таку поведінку можна спостерігати, коли дітей просять стежити за презентацією вчителя або гостя, а також під час перегляду відеоматеріалів. Деякі дескриптори стосуються також взаємодії між дітьми під час навчання в групах або під час гри чи дозвілля.

Емпатія

Може описати емоції, почуття та потреби інших людей.

Демонструє здатність зрозуміти, що думають інші люди в конкретній ситуації.

Звертає увагу на почуття інших людей під час ухвалення рішень.

Може зрозуміти, коли людина поруч потребує допомоги.

Може визначити, коли когось необхідно заспокоїти та емоційно підтримати, навіть якщо людина відкрито цього не показує.

Висловлює співчуття іншим людям, коли у них виникають проблеми, їх образили, вони засмучені або з ними поведуться несправедливо.

Засмучується, коли бачить, що до когось погано ставляться.

Висловлює співчуття тим людям, яким щастить менше, ніж йому/їй.

Здатен/-на поставити себе на місце тих, що відчувають незручності.
Реагує, коли бачить, що когось виключають з групи або використовують у своїх інтересах.

Ці дескриптори охоплюють три аспекти емпатії, що описані в РКДК і полягають у здатності розуміти емоції та думки, виражати турботу про інших, виходячи з розуміння їхніх думок, почуттів і потреб у конкретній ситуації. Така поведінка може проявлятися в різних ситуаціях: від навчальної діяльності до спілкування між дітьми за найрізноманітніших обставин. Ці види поведінки можна також спостерігати під час ознайомлення з історіями (читання, слухання, перегляд відео). У навчальній та позанавчальній діяльності (окрім спостереження) може виникнути необхідність ставити відкриті запитання, які дадуть дітям змогу усвідомити й висловити, що вони відчувають чи думають.

Гнучкість та вміння адаптуватися

Пристосовується до нових людей, місць або ситуацій.
Корегує спосіб роботи, якщо це необхідно.
Змінює свою думку, якщо йому/їй подали раціональне обґрунтування для цього.
Може при потребі змінити власну стратегію навчання.
Може змінювати свої рішення щодо дій наступного разу, якщо їх наслідки показують необхідність змін.
Демонструє гнучкість при зіткненні з перешкодами.
Пристосовує, якщо необхідно, стиль взаємодії для більш ефективного спілкування з іншими людьми.
Регулює плани відповідно до нових обставин.

Поведінку, описану в дескрипторах гнучкості та вміння адаптуватися, можна спостерігати в різних контекстах поза навчальною діяльністю. Деякі навчальні завдання можна також запланувати так, що вони вимагатимуть модифікації та адаптації поточної стратегії дій. Для більшості з цих дескрипторів спостереження з боку вчителя може бути найкращим способом перевірити рівень опанування цієї компетентності, беручи до уваги те, що учні можуть не усвідомлювати факту своєї адаптації та пристосування до завдань, потреб чи обставин.

Мовні, комунікативні вміння та багатомовність

Може коригувати власну мовну і комунікативну поведінку, щоб відповідати стилю комунікації, притаманному його/її співрозмовнику.
Ставить запитання, щоб долучитися до розмови.
Використовує мову тіла, щоб підсилити те, що хоче сказати.

Перефразовує те, що сказала інша людина, щоб переконатися в тому, що він/вона їх зрозумів/-ла.

Досягає ефективного спілкування з іншими, чітко висловлюючись.

Ставить запитання, що вказують на розуміння позицій інших людей.

Здатен/-на розпізнати різні способи спілкування, що використовуються хоча б в одній з інших соціальних груп чи культур.

Упевнюється, що люди точно зрозуміли його/її думку.

Здатен/-на реагувати на непорозуміння у спілкуванні: перефразовувати твердження, вносити корективи, спрощувати зміст власних тверджень, які були незрозумілими.

Здатен/-на ставити уточнюючі запитання у доречній манері, реагуючи на відмінності між вербальними та невербальними повідомленнями іншої людини.

Перевірені дескриптори для дітей віком до 10 років стосуються вербальної та невербальної комунікації, формулювання повідомлення, а також участі в розмовах і постановці запитань. Вони теж передбачають отримання зворотного зв'язку та багатомовність, що розуміється в загальному сенсі як «способи висловлювання», якими послуговуються носії різних мов і груп з різною соціальною чи культурною приналежністю. Отже, ці дескриптори стосуються найрізноманітніших контекстів, що дає можливість працювати над розробкою і використанням відповідних навичок у навчальній діяльності. Це можуть бути інтерактивні вправи, спілкування (вербальне й невербальне) в поєднанні з іграми, в яких виникає потреба поставити правильні запитання або отримати зворотний зв'язок для розв'язання проблеми. Зміст кожного з цих дескрипторів містить також конкретні ідеї для практичних занять, спрямованих на розвиток мовних, комунікативних та багатомовних навичок. Ключовою умовою для опанування описаних умінь у найвищому ступені, безумовно, залишається практика.

Уміння співпрацювати

Працюючи в групі з іншими, діє за спільним планом або відповідно до ухвалених командою рішень.

Може допомогти новій людині стати частиною групи.

Здатен/-на ефективно та з повагою працювати з іншими людьми.

Вибудовує доброзичливі стосунки з іншими людьми в групі.

Активно ділиться корисною інформацією/ знаннями з іншими.

Може допомогти іншим у їхній роботі, якщо це потрібно.

Ділиться власними ідеями й ресурсами з іншими.

Працюючи в групі, виконує свою частину групової роботи.

Працює над досягненням консенсусу, щоб реалізувати цілі групи.

Працюючи як член групи, заохочує інших висловлювати свої погляди та думки.

Приймає різноманітні ролі, працюючи у групах.

Працюючи як член групи, підтримує інших людей, незважаючи на розбіжності у поглядах.

Здатен/-на мотивувати інших членів групи співпрацювати та допомагати одне одному, щоб досягти цілей групи.

Працюючи у групі, закликає дослухатися до всіх членів групи та використовувати їхні навички, ідеї та думки.

Типи поведінки, пов'язані з дескрипторами вміння співпрацювати, проявляються в різних ситуаціях взаємодії дітей. До них належить вільна гра, структурована гра або робота в групах під час навчальної діяльності в класі чи під час інших групових позакласних завдань. У таких ситуаціях дескриптори доречно використовувати для оцінювання вміння співпрацювати. Але більшість з них не підходять для розробки навчальних завдань, спрямованих на розвиток таких навичок. Можна організувати багато простих видів діяльності, які передбачають співпрацю, наприклад, групові ігри чи змагання між командами, де члени команди співпрацюють для досягнення успіху. Як зазначено в РКДК, кооперативне навчання – це цінний педагогічний підхід, який здатний розвивати не лише навички співпраці, але й інші компетентності для культури демократії.

Уміння вирішувати конфлікти

Може заохочувати активно слухати та відкрито дискутувати, визнаючи це за засоби вирішення конфлікту.

Може ідентифікувати способи вирішення конфліктів.

Знаходить такі вирішення конфліктів, які є взаємовигідними.

Може вислухати сторони конфлікту, щоб визначити спільні інтереси.

Може допомогти іншим у вирішенні конфліктів, розширюючи уявлення про можливі варіанти вирішення.

Здатен/-на спрямовувати сторони конфлікту до досягнення оптимальних та взаємоприйнятних рішень щодо їхнього конфлікту.

Дескриптори вміння вирішувати конфлікти стосуються двох типів ситуацій: безпосередня участь як сторони конфлікту та участь у управлінні конфліктною ситуацією у ролі третьої сторони. В обох випадках основна увага зосереджена на пошуку взаємовигідних рішень для всіх учасників конфлікту з урахуванням їхніх потреб та інтересів. На практиці не варто очікувати спонтанного виявлення такої поведінки, особливо в ранньому віці. Однак досвід пілотного впровадження продемонстрував, що діти до 10 років за умови відповідної підтримки з боку вчителів можуть опанувати ці навички і використовувати їх.

Знання та критичне розуміння

Знання самого себе та критична самооцінка

Може описати власні цінності та переконання.

Може описати, як на його/її судження впливає родина.

Може пояснити, як його/її особисті характеристики впливають на поведінку в різноманітних ситуаціях.

Усвідомлює, що може мати упередження.

Може описати свою мотивацію.

Може описати, як його/її думки та емоції впливають на поведінку в різних ситуаціях.

Вияви поведінки дитини, визначеної дескрипторами знання та критичного розуміння самого себе, можуть вимагати створення відповідних умов і підтримки з боку вчителів. Згадані вияви поведінки не означають, що діти розуміють поняття, закладені у формулюваннях дескрипторів, зокрема концепції цінностей, упередження або мотивації, чи можуть дати їм визначення. Важливо, щоб вони могли апелювати до цих понять власними словами і використовувати їх у конкретних, знайомих їм ситуаціях. Зазначені дескриптори також можуть бути корисними для розвитку критичного саморозуміння дітей через порівняння себе з персонажами історій, фільмів, театральних п'єс тощо.

Знання та критичне розуміння мови й особливостей спілкування

Може пояснити, як тон голосу, візуальний контакт та мова тіла допомагають під час спілкування.

Може пояснити, чому різні стилі спілкування можуть призвести до непорозумінь.

Може описати способи спілкування, які використовуються принаймні ще однією (окрім власної) соціальною групою чи культурою.

Може навести приклади ситуацій, коли люди чують однакове висловлювання, але розуміють його по-різному.

Може описати деякі наслідки від використання різних стилів мовлення в різних ситуаціях.

Усі дескриптори знань і критичного розуміння мови та комунікації стосуються переважно дітей віком від 7 років і старших. Діти можуть реагувати на організовані вчителями навчальні ситуації так, як описано в дескрипторах, та ставити відповідні запитання у зрозумілий та доступний для них спосіб. Наприклад, такі запитання можуть виникати під час перегляду й обговорення відео. Загалом дітям слід показувати приклади комунікативної поведінки, допомагати аналізувати їх, ставлячи відкриті запитання і заохочуючи їх відповідати своїми словами.

Може пояснити, навіщо потрібні правила.

Може пояснити, чому кожна людина несе відповідальність за дотримання прав людини.

Може пояснити, що права належать усім і всюди.

Може пояснити концепцію прав людини.

Може пояснити небезпеку, що виникає внаслідок узагальнення, коли на підставі індивідуальної поведінки окремої особи роблять висновок про всю культуру.

Може пояснити, чому деякі члени групи чи громади діють інакше, ніж інші.

Може пояснити, як представники різних груп або спільнот можуть по-різному діяти в подібних ситуаціях.

Може описати основні практики, які існують в інших культурах (наприклад, харчові звички, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо).

Може пояснити як дискримінація шкодить людям.

Може пояснити, чому люди можуть належати до різних релігій або не мати жодної релігійної приналежності.

Може описати ключові особливості вірувань, практик та досвіду людей, які сповідують ту чи іншу релігію.

Може розмірковувати про те, як реклама впливає на судження та поведінку людей.

Може пояснити, чому важливо уникати розголошення особистої інформації.

Може пояснити, чому певна поведінка та спосіб життя є запорукою сталого майбутнього.

Може пояснити необхідність захисту природи та довкілля.

Як і у випадку з дескрипторами для старших учнів, кластер про знання та критичне розуміння світу для дітей містить найбільше позицій. Вони охоплюють майже всі аспекти, включені у визначення цієї компетентності в моделі РКДК, за винятком політики та історії. У деяких випадках формулювання адаптовані до сприйняття дітей віком до 10 років. Наприклад, дескриптор знання та критичного розуміння права змінено так, щоб він стосувався правил, а не законів. Так само знання та критичне розуміння медіа розглядається в контексті впливу реклами та обережності при використанні особистих даних у публічному просторі, наприклад, у соціальних мережах.

Хоча концепція прав людини фігурує в трьох дескрипторах, діти можуть пояснити її універсальність і спільну відповідальність за захист прав людини, використовуючи відомі їм слова та приклади.

П'ять дескрипторів стосуються знань і критичного розуміння культури, а два – знання і критичного розуміння релігій. Це теми, які часто вважаються надто складними для дітей і яких уникають вчителі. Насправді ж діти можуть пояснити своїми словами на прикладах або в процесі обговорення відповідних ситуацій небезпеку узагальнення, внутрішню різноманітність культурних груп і міжкультурні відмінності, а також наслідки дискримінації. Вони також здатні описувати основні культурні чи релігійні практики на основі власного досвіду чи наданих їм матеріалів.

Правильне і хибне використання дескрипторів компетентностей для культури демократії у дітей до 10 років

Оскільки дескриптори компетентностей для культури демократії описані у формі навчальних результатів (кожен з них містить дієслово дії, об'єкт дії та опис поведінки, яку можна спостерігати), вони є корисними для використання в повсякденній педагогічній практиці, що також підтверджують самі освітяни.

В деяких випадках необхідно застосувати цілий кластер компетентностей або й набір дескрипторів різних компетентностей, щоб визначити результати навчання.

Дескриптори компетентностей для культури демократії для дітей стають у нагоді при складанні ефективних навчальних завдань та сприяють поступовому і відповідному до віку розвитку компетентностей як окремих учнів, так і груп дітей.

Хоча, вони не розподіляються за рівнями володіння, як у випадку з дескрипторами для старших школярів.

Дескриптори допомагають оцінити навчальні досягнення учнів на основі принципів, викладених у розділі про оцінювання в Томі 3 Рамки КДК, а також для оцінювання навчальних активностей. В обох випадках важливе значення має спостереження за поведінкою учнів. Сформульовані на основі спостереження рекомендації для відбору дескрипторів для учнів, старших ніж 10 років, залишаються актуальними і для дескрипторів для дітей до 10 років.

- ▶ Спостереження повинно здійснюватися так, щоб не порушувати навчальний процес і не ставити дитину в незручне становище.
- ▶ Спостереження має охоплювати різноманітні ситуації, наприклад, реакцію дитини на конкретні завдання, взаємодію з педагогом та однолітками під час різних видів діяльності, зокрема в час, відведений для вільної гри, а також поведінку на перервах, під час позакласних та позашкільних заходів та інших видів повсякденної діяльності.

- ▶ Для спостереження за поведінкою дітей у певній ситуації має використовуватися відібраний набір дескрипторів для визначеного кластера компетентностей. Вчителі мають зосереджуватися на конкретному прояві поведінки в даній ситуації, а не на поведінці дитини, описаній у повному переліку дескрипторів, однак не обмежуватись при цьому одним дескриптором.
- ▶ Використання дескрипторів полегшує не лише спостереження, але й фіксацію прикладів поведінки: набагато простіше відмітити порядкові номери відповідних дескрипторів, аніж повністю описувати поведінку дитини.
- ▶ Спостереження має зосереджуватися на вербальній, паравербальній і невербальній поведінці та враховувати, окрім мовлення і дій, такі аспекти, як зоровий контакт, ставлення та вираження емоцій.
- ▶ Спостереження за поведінкою, відображеною в певному дескрипторі, повинно здійснюватися послідовно й не базуватися лише на першому враженні, особистих переконаннях, очікуваннях і упередженнях спостерігача чи на конкретному моменті або виді діяльності. Певний прояв поведінки також може бути випадковим або спричиненим факторами, про які спостерігач не знає. Відсутність прояву поведінки може бути наслідком того, що дитина не мала нагоди її показати.

Існує декілька ризиків, пов'язаних з хибним використанням дескрипторів компетентностей для культури демократії, зазначених у РКДК, які залишаються актуальними і для дескрипторів для дітей. Тому освітянам, які бажають використовувати дескриптори для дітей до 10 років для розробки навчальних програм, викладання, оцінювання, для впровадження загальношкільного підходу на основі Рамки КДК чи для розробки програм підготовки вчителів, наполегливо рекомендується не обмежуватися прочитанням розділу про модель компетентностей, а ознайомитися з повним змістом Рамки КДК чи хоча б зі скороченою версією *Рамки компетентностей для культури демократії*.

Окрім загальних ризиків існує ще й низка специфічних – вони описані нижче і пов'язані з використанням дескрипторів для дітей.

Одне з можливих непорозумінь може виникнути через те, що деякі з дескрипторів промарковані як валідовані лише для певних вікових груп. Хоча насправді це відбулося через обмеженість даних, зібраних під час пілотування. Важливо зазначити, що вияви поведінки, які відповідають перевіреним дескрипторам, спостерігаються у дітей усіх вікових груп, хоча серед дітей до 10 років продемонструвати її може менший відсоток. Це означає, що у випадку всіх дескрипторів той чи інший вияв поведінки не повинен за замовчуванням вважатися недоступним для дітей. Вік, зазначений у таблиці дескрипторів, вказує на ймовірний період досягнення найкращого навчального результату. Виходячи з індивідуальних особливостей дитини, вчитель ухвалює рішення та обирає навчальний результат, актуальний для дитини. Як уже згадувалося, розвиток компетентностей молодших дітей загалом відбувається в різному темпі і в різний спосіб, тому планування навчальної діяльності має здійснюватися відповідно до реальних потреб та з урахуванням фактичних можливостей дітей.

Дані, отримані в результаті пілотування, також підтвердили нелінійність процесу опанування компетентностей. Для деяких дескрипторів було виявлено дві сталі тенденції. Перша – це значне зниження у шестирічок рівня впевненості в собі, і зниження рівня навичок автономного навчання за деякими дескрипторами. Причому цей показник вищий у дітей до 6 років і знову зростає у дітей від 7 років. У більшості країн, де проводилось пілотування, цей вік охоплює період переходу з дитячого садка до школи, тобто зниження впевненості в собі та часткову втрату навичок автономного навчання можна пояснити адаптацією до нової ситуації.

Друга тенденція є більш загальною і простежується для усіх дескрипторів 20 компетентностей: у віковій групі 9-10 років спостерігаються нижчі показники, ніж у молодшій (діти 8-9 років). Це може бути пов'язано з іншою важливою зміною, яка стосувалася більшості дітей цього віку – переходом з початкової до середньої школи та переходом від роботи переважно з одним учителем до взаємодії з різними вчителями-предметниками. Звичайно, ці тенденції потребують глибшого дослідження, але вони згадуються як приклад допустимих коливань у розвитку компетентностей, що можуть залежати як від індивідуального розвитку, так і від змін у навчальному середовищі.

Ще одне хибне розуміння, що виявилось під час підготовки вчителів до пілотування, стосується використання мови для опису дескрипторів. Як уже зазначалося, порівняно з дескрипторами для старших учнів, у версії для дітей було внесено декілька змін з метою точнішого окреслення поведінки, притаманної цій віковій групі. Однак це не означає, що всі діти завжди розуміють слова, які використовуються в дескрипторах. У багатьох випадках, якщо вчитель ставить запитання або дає вказівки, спираючись безпосередньо на формулювання дескриптора, діти не реагують через нерозуміння значення деяких слів. Натомість висловлення тої самої ідеї зрозумілою для дітей мовою дасть наставникам змогу відстежити певні типи поведінки. Звичайно, адаптація має відбуватися по-різному для різних вікових груп, і лише вчителі можуть знати, як краще донести ідеї, що лежать в основі різних дескрипторів. Дескриптори сформульовані для педагогів і можуть застосовуватися навіть тоді, коли дитина не розуміє термінології, яка використовується.

Слід також зауважити, що іноді, як підкреслюється в РКДК, хибне використання дескрипторів потенційно може мати навіть більш негативний вплив на дітей молодшого віку. Тому рекомендовано уникати використання дескрипторів, яке може призвести до навішування ярликів або класифікації дітей на категорії. І навпаки, вчителі повинні застосовувати для організації навчального процесу дескриптори, які підтримують дітей і заохочують їх набувати компетентностей, наголошуючи на досягненнях і прогресі.

Додаток – Процес створення набору дескрипторів для дітей до 10 років

Як згадувалось у вступі, процес створення набору зі 166 дескрипторів для дітей складався з шести основних етапів. Ці етапи коротко описані нижче для читачів, які хочуть краще зрозуміти процес визначення дескрипторів. Детальнішу інформацію та дані з кожного етапу можна отримати, надіславши запит розробникам.

1. Визначення попереднього переліку релевантних дескрипторів на основі 447 дескрипторів, перевірених для учнів віком від 10 років і старших.

Було вирішено почати з уже перевірених дескрипторів: по-перше, з практичних міркувань, щоб уникнути повторення складного процесу підтвердження, виконаного для дескрипторів для учнів віком від 10 років, а по-друге, для забезпечення наступності між двома наборами дескрипторів.

На першому етапі було проаналізовано набір із 447 дескрипторів та вилучено з їх переліку такі, що категорично не підходять дітям віком до 10 років. Вилучені дескриптори стосувалися розуміння певних понять, які ще недоступні дітям. Багато з них стосуються знань і критичного розуміння згідно моделі КДК.

У такий спосіб було відібрано й використано 383 дескриптори як базу для наступних двох етапів.

2. Консультація з групою педагогів-практиків.

Мета – отримати від практиків, які безпосередньо працюють з дітьми віком до 10 років, попередні відгуки щодо актуальності 383 дескрипторів КДК для дітей молодшого віку та пропозиції щодо розробки інших дескрипторів.

- a. Визначення цільової групи.

Цільова група складалася з педагогів, які працюють з дітьми віком від 3 до 9 років. Оскільки в цьому віковому діапазоні відбувається дуже швидкий когнітивний та емоційний розвиток, група таких дітей є неоднорідною, тому її розділили на три підгрупи:

- діти віком від 3 до 5 років (дитячий садок);
- діти віком від 5 до 7 років (вчать читати й писати);
- діти віком від 7 до 9 років (уміють читати й писати, початкова школа).

6. Підготовка до консультації та анкетування.

Шість анкет, що використовувалися під час пілотування дескрипторів для старшокласників, також використали для збору відгуків від учителів щодо 383 попередньо відібраних дескрипторів. Вони об'єднують 20 компетентностей у шість груп:

- Q1. Демократія та права людини – 43 дескриптори.
- Q2. Міжкультурний – 60 дескрипторів.
- Q3. Комунікація – 53 дескриптори.
- Q4. Особа – 78 дескрипторів.
- Q5. Взаємини – 81 дескриптор.
- Q6. Когнітивний – 68 дескрипторів.

в. Попередня консультація з учителями.

Для першого раунду консультацій шляхом відкритого конкурсу було відібрано групу з 30 вчителів із західної частини Румунії. Критерії відбору були визначені так, щоб забезпечити участь учителів, які працюють з дітьми в кожній з трьох вікових підгруп. Для проведення консультацій інструкції та додаткові матеріали були підготовлені румунською мовою. У травні 2018 року організовано семінар для підготовки вчителів. У ньому взяли участь 23 з 30 відібраних на початковому етапі вчителів.

г. Моніторинг виконання завдань учителями.

Кожен/на учасник/ця обрав/ла одну або дві анкети. Їхнє завдання полягало в тому, щоб організувати відповідні навчальні активності протягом шести тижнів, спостерігати за поведінкою дітей і вказати, які дескриптори її описують.

Учителів також попросили визначити способи використання дескрипторів для дітей: які прояви поведінки можна спостерігати і яким чином таку поведінку можна заохочувати. Учителів також просили запропонувати додаткові дескриптори для різних елементів моделі КДК.

Упродовж усього процесу проводився моніторинг, надавалися необхідні роз'яснення та підтримка. Умовами розподілу анкет були вибір учителів, а також вимога використання кожної анкети в кожній віковій групі щонайменше двома вчителями.

Напередодні підсумкового семінару зібрали анкети (21 вчитель), а деякі педагоги заповнили додаткові анкети для інших вікових категорій. Це дозволило повністю охопити всі вікові категорії та весь спектр запитань.

г. Підсумковий семінар з обговорення результатів.

У червні 2018 року було організовано семінар для обговорення отриманих результатів. Підготовка до семінару передбачала аналіз відповідей з анкет. Для цього відповіді кожної групи були впорядковані відповідно до віку учнів, які брали участь у пілотуванні – від молодших до старших.

Дескриптори були позначені відповідними кольорами:

- 0 (червоний) – дескриптор не спостерігається в жодній віковій групі;
- 1 (зелений) – дескриптор спостерігається завжди в усіх вікових групах;
- 2 (синій) – дескриптор спостерігається лише починаючи з другої вікової групи (5-7 років і старші);
- 3 (фіолетовий) – дескриптор спостерігається лише в третій віковій групі (7-9 років);
- 4 (помаранчевий) – не вдалося з'ясувати актуальність дескриптора; можливо через те, що різні вчителі, які спостерігали за одними й тими ж віковими групами, мали різний досвід, або тому, що дескриптор спостерігався в молодших вікових групах, але був відсутній для старших дітей.

Під час підсумкового семінару вдалося ідентифікувати та обговорити з учителями найпроблемніші дескриптори, позначені помаранчевим кольором.

Особливу увагу звернули на дескриптори з нечіткими або суперечливими відгуками, що дало змогу отримати додаткові роз'яснення, а також дізнатися думку інших учителів щодо кожного проблемного дескриптора.

- д. Формулювання висновків для консультації з експертами на наступному етапі.

Хоча велику кількість дескрипторів було валідовано для дітей, актуальність багатьох з них виявляється лише у певному віці між 3 та 9 роками життя.

Учасники помітили, що вияв деяких моделей поведінки значною мірою залежить від загальної атмосфери в школі чи дитячому садку, а також від умінь вчителів донести значення складних понять доступною для дітей мовою і навести зрозумілі для них приклади.

Учителі, які брали участь у дослідженні, вказали на потребу в спеціальних рекомендаціях для освітян, які працюють з молодшими дітьми, щодо використання дескрипторів.

3. Консультації з групою європейських експертів.

У вересні 2018 р. Рада Європи запросила групу експертів, до якої увійшли дослідники та фахівці з різних освітніх програм для дітей, що включають використання елементів КДК, на семінар у Тімішоарі, щоб попрацювати над удосконаленням переліку дескрипторів і визначити основні напрямки подальшої роботи.

Робоча група була збалансована за:

- ▶ досвідом науково-дослідної та практичної освітньої діяльності;
- ▶ охопленням складових моделі КДК;
- ▶ географічним охопленням різних частин Європи;
- ▶ залученням до найавторитетніших професійних мереж та організацій, що займаються проблемами дітей.

Напередодні зустрічі учасники робочої групи ознайомилися з трьома томами РКДК та поміркували над тим, як їхній досвід може допомогти в роботі над дескрипторами для дітей.

Проаналізувавши набір з 383 дескрипторів та попередньо отримані відгуки учителів, робоча група запропонувала підбірку дескрипторів, а також внесла пропозиції щодо поправок до наявних дескрипторів і щодо додавання нових. На зустрічі було також ухвалено деякі важливі рішення щодо наступних етапів процесу, зокрема вирішено не класифікувати дескриптори за рівнями володіння, а натомість розробити проєкт пілотування, який дозволить краще підібрати відповідні дескриптори для вікових груп дітей. .

4. Визначення переліку дескрипторів для дітей молодшого віку, які були затверджені для пілотування.

За підсумками зустрічі учасники запропонували для пілотування набір зі 185 дескрипторів: 20 – для цінностей, 43 – для стосунків, 96 – для навичок і 26 – для знань та критичного розуміння. Це дало в середньому понад дев'ять дескрипторів на кожну компетентність – від чотирьох дескрипторів для оцінки культурного різноманіття до близько 20 дескрипторів для деяких інших навичок.

5. Пілотування дескрипторів за підтримки вчителів з різних країн.

Пілотування мало на меті перевірити дескриптори та визначити, у якому віці їх можна використовувати.

З огляду на меншу кількість дескрипторів у порівнянні з пілотуванням дескрипторів для старших учнів не було необхідності поділу дескрипторів на групи (для старших учнів було шість груп і, відповідно, шість анкет).

Учителям-учасникам пілотування запропонували спостерігати за поведінкою всіх дітей у класі (групі) під час:

- ▶ звичайної освітньої діяльності (за необхідності адаптованої для створення умов для прояву описаної в дескрипторах поведінки);
- ▶ додаткових навчальних активностей, спеціально розроблених для стимулювання зазначеної в дескрипторах поведінки;
- ▶ ігор, перерв і позакласних заходів.

Учителів попросили зазначати в онлайн-анкеті кількість дітей у класі, які демонструють відповідну поведінку для кожного дескриптора. Цю кількість можна було відкоригувати в будь-який час до моменту відправлення анкети. Були також зібрані загальні дані, контактна інформація та подана загальна кількість учнів у групі. Учителям дозволили вносити дані про довільну кількість дескрипторів – охоплення всіх дескрипторів було бажаним, але не обов'язковим.

Перш ніж заповнювати анкети, вчителі пройшли підготовку для ознайомлення з моделлю КДК та процедурою пілотування.

Ця підготовка відбувалася під час очних семінарів або за допомогою інструкцій на онлайн-платформі. Наприкінці підготовчого процесу вчителям запропонували пройти тест з метою перевірки готовності до пілотування.

Онлайн-підтримку пілотування була розроблено для цього етапу англійською та французькою мовами, проте існувала також онлайн-версія анкети румунською. Повна програма онлайн-підтримки англійською, французькою та румунською мовами була розроблена для завершення процесу пілотування. Онлайн-опитувальники для збору даних під час пілотування дескрипторів також були доступні багатьма мовами. Кілька членів-консультантів Ради Європи з питань освітньої політики надали інформацію та підтримку вчителям у своїх країнах, і ті змогли заповнити анкети знайомою для них мовою.

У результаті протягом 2018-2019 навчального року було отримано 310 відповідей, що достатньо для верифікації дескрипторів.

6. Обробка даних пілотного проєкту з визначення валідних дескрипторів для дітей.

Зібрані дані було опрацьовано з підрахунком балів для кожного дескриптора за такими віковими категоріями: до 6 років, 6-7 років, 7-8 років, 8-9 років та 9-10 років. Попри існування суттєвих відмінностей між 20 компетентностями, багато дескрипторів отримали високі бали у всіх вікових категоріях, тоді як інші були валідовані лише для деяких вікових груп. Дев'ятнадцять дескрипторів не подолали пороговий показник для жодного вікового рівня або містили неточні дані. Після їх усунення було сформовано список зі 166 валідованих дескрипторів, який наведений вище у таблиці.

Особливістю Рамки компетентностей для культури демократії (РКДК) є те, що для кожного з 20 елементів моделі компетентностей, які є основою РКДК, додається набір перевірених дескрипторів. Вони включені до другого тому посібника «Рамка компетентностей для культури демократії» і валідовані для учнів віком від 10 років.

Ця публікація доповнює посібник «Рамка компетентностей для культури демократії», пропонуючи набір зі 166 дескрипторів, перевірених для дітей до 10 років.

Ці дескриптори не діляться за рівнями володіння, на відміну від початкового набору валідованих дескрипторів, включених до другого тому РКДК. Публікація обґрунтовує актуальність цих дескрипторів для різних вікових категорій на основі досвіду понад 300 учителів, які пілотували дескриптори у дев'яти європейських країнах.

Учителі та інші педагоги-практики, зокрема тренери, методисти, консультанти та укладачі навчальних програм, можуть використати цю публікацію для розробки, впровадження та оцінювання ефективності навчальних програм і навчальної діяльності дітей.

THE EUROPEAN
WERGELAND
CENTRE

UKR

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

<https://edoc.coe.int>
<http://book.coe.int>